

Załącznik nr 2

Dr Katarzyna Brataniec
Adiunkt
Wydział Psychologii i Nauk Społecznych
Krakowskiej Akademii im. A. Frycza-Modrzewskiego

Autoreferat

1. Imię i nazwisko: Katarzyna Brataniec
2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej:

2008 – doktor nauk humanistycznych w zakresie socjologii nadany Uchwałą Rady Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie z dnia 27 marca 2008 r.; tytuł rozprawy doktorskiej: *Zachód i świat arabski: konfrontacja czy pokojowe współistnienie? Społeczno-kulturowe uwarunkowania wzajemnych relacji* (promotor prof. dr hab. Hieronim Kubiak, recenzenci: prof. dr hab. Jerzy Wiatr, prof. dr hab. Janusz Danecki, prof. dr hab. Krzysztof Frysztański)

2000 – magister socjologii, Instytut Socjologii UJ, tytuł pracy magisterskiej napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Marioli Flis: *Wybrane doktryny religijne a rola pracy w kulturze europejskiej*

1998 – magister filozofii, Instytut Filozofii UJ, tytuł pracy magisterskiej napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Elżbiety Paczkowskiej-Łagowskiej: *Rola wyobraźni w systemie Immanuela Kanta*

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu:

od 2005 roku jestem zatrudniona w Krakowskiej Akademii im. A. Frycza-Modrzewskiego
od 2008 roku na stanowisku adiunkta na Wydziale Psychologii i Nauk Humanistycznych

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r., o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595 ze zm.):

- a) tytuł osiągnięcia naukowego: *Stosunki władzy w islamie na przykładzie Egiptu, Maroka i Arabii Saudyjskiej*
- b) autor, tytuł publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa: Katarzyna Brataniec, *Stosunki władzy w islamie na przykładzie Egiptu, Maroka i Arabii Saudyjskiej*, 2016, Oficyna

- c) omówienie celu naukowego ww. pracy i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania:

Celem prowadzonych przeze mnie badań był opis struktur władzy i organizacji społeczeństw w każdym z trzech krajów i określenie pewnych prawidłowości rozwoju występujących w świecie arabskim oraz przedstawienie przyjętych przez te kraje strategii do rozwiązywania wewnętrznych konfliktów. We wszystkich krajach regionu mamy do czynienia z następującymi dylematami związanymi bezpośrednio z przynależnością cywilizacyjną do świata islamu, wpływem Zachodu i kolonizacji bądź neokolonizacji i przemianami religijności islamskiej. Z przynależności cywilizacyjnej wynika konflikt między absolutnym podporządkowaniem wybranej i uznanej tradycji islamu a możliwością swobodnej interpretacji - *idżtihadu*, z wpływów Zachodu i procesów kolonizacji konflikt między tradycją a modernizacją, natomiast z współczesnego odrodzenia islamu konflikt między społeczeństwem obywatelskim a podporządkowaniem autorytetowi religijnemu. Każdy z wybranych przeze mnie krajów przyjął inną, wynikającą z jego przeszłości drogę rozwiązania tych sprzeczności. Stosunki władzy w każdym z trzech krajów i na każdej wybranej do analizy płaszczyźnie wyglądają odmiennie w zależności od siły i zakresu czynników kształtujących organizację danego społeczeństwa: przywiązania do tradycji islamskiej, wpływu Zachodu i kolonizacji europejskiej, przemian w obrębie islamu. Złożoność tych powiązań pozwoliła mi sformułować następujące hipotezy badawcze:

1. Silna tradycyjna legitymizacja władzy wiązała się z usztywnieniem struktury społecznej i zahamowaniem endogennych czynników rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, niezależnie od wpływów Zachodu.
2. Natomiast tam, gdzie brakowało legitymizacji tradycyjnej bądź religijnej władzy, przy znacznym wpływie cywilizacji Zachodu, zachodziły gwałtowne przemiany w obrębie instytucji władzy, struktury społecznej, społeczeństwa obywatelskiego i rodziny. Dochodziło także do swoistego „pęknięcia wewnątrz cywilizacyjnego” w odwołaniu do dwóch sprzecznych i pozornie nie do pogodzenia systemów wartości.

Stosunki władzy rozpatrywałam na trzech płaszczyznach:

- a) makro strukturalnej obejmującej władzę państwową
- b) mezzo strukturalnej obejmującej sferę publiczną i społeczeństwo obywatelskie *in statu nascendi*
- c) mikro strukturalnej obejmującej stosunki władzy w rodzinie, w tym

wynikających z pokrewieństwa oraz odmiennych ról kobiety i mężczyzny

A) Moja analiza władzy politycznej uwzględniała pięć kluczowych dla jej rozumienia wymiarów:

1. Muzułmańską tradycję polityczną, wynikającą ze szkół prawnych (szkoła malikiicka i umiarkowany sunnizm w Egipcie i Maroku, szkoła hanbalicka i skrajnie konserwatywny wahhabizm wraz z jego nowoczesnym odłamek *salafijja* w Arabii Saudyjskiej)
2. Stosunki między władzą polityczną a ummą w islamie sunnickim, obejmujące także struktury władzy istniejące w ramach Imperium Osmańskiego (kalifat i jego znaczenie dla poczucia współczesnej jednościspołeczeństw arabskich)
3. Postkolonialne pozostałości struktur władzy i powstanie reżimu autorytarnego w Egipcie, monarchię absolutną w Arabii Saudyjskiej, monarchię konstytucyjną o silnej legitymizacji tradycyjnej i aspiracjach demokratycznych w Maroku)
4. Okres przejściowy po Arabskiej Wiosnie i reorganizację struktur władzy w wybranych krajach
5. Funkcjonowanie partii politycznych w każdym z trzech krajów (z uwzględnieniem szczególnej sytuacji w Arabii Saudyjskiej, gdzie prawo nie zezwala na powstanie partii politycznych)

B) Warunki dla zaistnienia społeczeństwa obywatelskiego i jego funkcjonowania w Egipcie, Maroku i Arabii Saudyjskiej z uwzględnieniem współczesnych środków komunikacji społecznej – telewizji satelitarnej i Internetu, status organizacji społeczeństwa obywatelskiego jako przyczółka dla partii politycznych, organizacje kontrolowane przez islamistów kontra organizacje sekularystów, brak takich organizacji w Arabii Saudyjskiej

C) Życie rodzinne, tradycyjną, patriarchalną rodzinę muzułmańską, rolę kobiety, stosunki między mężem a żoną, między rodzicami a dziećmi, między dziećmi; podważenie fundamentów tradycyjnej rodziny, przyczyny i konsekwencje (z jednej strony nowe wzory małżeństwa i rodziny, zmiana pozycji kobiety w sferze prywatnej i publicznej, emancypacja kobiet i islamski feminizm, z drugiej wzmocnienie konserwatywnych wzorców i forsowanie ich w życiu publicznym przez salafitów) – procesy te zachodzą w każdym z trzech krajów. Dlatego poddałam analizie: *Muddawwana* w Maroku, kodeks rodzinny w Egipcie, status kobiety w Arabii Saudyjskiej.

Na gruncie politologii międzynarodowej powstały przydatne dla mojej analizy różnorodne koncepcje teoretyczne i modele objaśniające szczególne formy stosunków władzy w państwach

arabskich. Do najważniejszych należą modele demokracji hybrydowej (Giovaniego Sartorii), autorytaryzmu (Marshy Pripstein Posusney i Michele Pennera Angrista, Maye Kassem), politycznych reform (Mariny Ottaway i Juli Choucair-Vizoso), badania nad partiami politycznymi, prowadzone przez międzynarodowy zespół ekspertów z 45 krajów, pod kierownictwem Kay Lawson, w tymże świata arabskiego (Saada Eddina Ibrahima, Emada El-Din Shahina z Egiptu, Antoine'a Nasri Messarra z Libanu, Mohameda Ould Mohamed Abderrahmane Moine z Mauretanii, Mokhtara Benabdalloui z Maroka, Salaheddine Jouchi z Tunezji, Abderrazaka Makri z Algierii), relacji między islamem a demokracją (Sadri Mahmooda, Sadri Ahmeda, Naziha Ayubiego, Shireen Hunter, Terence'a Malika).

Na poziomie analizy dotyczącej wybranych przeze mnie krajów skupiłam się na znalezieniu odpowiedzi na następujące pytania:

Egipt:

1. wokół jakich wartości zbudowano fundament państwa egipskiego po rewolucji 2. Czy postępująca modernizacja społeczeństwa egipskiego ograniczyła się wyłącznie do elity, młodych wykształconych mieszkańców dużych miast, mających kontakt z Zachodem (jak bywało do tej pory) czy też objęła szersze kręgi tego tradycyjnego społeczeństwa? Jakie obszary życia społecznego wyemancypowały się spod władzy tradycji i w jakim stopniu: rodzina, edukacja, kultura, pytanie to jest zasadne, ponieważ podczas ostatnich 30-lat świeckich rządów prezydenta Mubaraka dziedziny te pozostawiono radykalnym islamistom 3. czy świeckie partie polityczne zdołały uzyskać realny wpływ na kształt konstytucji Egiptu i przekonać społeczeństwo egipskie do demokracji w obliczu rosnących wpływów islamistów (Braci Muzułmanów i salafitów)? Czy aktywne podczas rewolucji 2011 roku ruchy społeczne zwróciły swoje działania przeciwko wprowadzeniu państwa religijnego?

Arabia Saudyjska:

1. Czy jest możliwa wolność jednostki w wahhabickiej interpretacji islamu w obliczu zmian globalizacyjnych? 2. Jakie obszary życia społecznego miały szanse na modernizację i przemiany w duchu większej wolności jednostki i emancypacji kobiet? 3. Dlaczego społeczeństwo obywatelskie i jego organizacje nie istnieją w Królestwie Saudów?

Maroko :

1. Dlaczego procesy modernizacji i demokratyzacji życia publicznego w Maroku kontrolowane są przez władcę? 2. Czy słabości i bariery społeczeństwa obywatelskiego wypływają z tradycyjnej legitymizacji władzy w Królestwie Maroka?

W rozdziale pierwszym – *Tradycyjne struktury władzy w świecie arabskim* – scharakteryzowałam właściwe dla państw arabskich elementy składające się na struktury władzy,

zakorzenione w muzułmańskiej tradycji prawnej i szkołach prawnych: *umme* - wspólnotę wiernych, szariat- reguły wyznaczone przez prawo religijne, *idżtiħad*- główny instrument służący do interpretacji prawa, *fikh*- proces tworzenia prawa oparty na czterech źródłach: interpretacji Koranu, hadisów, konsensusu (*idźmy*) i a analogii (*kijas*), rolę kalifa. Przywołałam także średniowieczną koncepcję rządzenia państwem zgodnie z szariatem, zwaną *sijasa szariija* stworzoną przez sunnickiego prawnika Ibn Taimiję, ponieważ koncepcja ta wywarła wpływ na teorię polityczną w Imperium Osmańskim i stała się inspiracją dla współczesnych doktryn państwa muzułmańskiego lub islamskiego powstałych w XX wieku. Szczególnie wiele miejsca poświęciłam znaczeniu ulemów – uczonych w piśmie i strażników tradycji w Egipcie, Maroku i Arabii Saudyjskiej, których skomplikowane relacje z władzą polityczną wyznaczały miejsce religii w państwie.

W rozdziale drugim – *Muzułmańska kultura polityczna* – omawiam struktury państwa muzułmańskiego na przestrzeni wieków aż po nowe koncepcje władzy, które zostały wykreowane przez reformistów i fundamentalistów muzułmańskich. Przedstawiam muzułmańską kulturę polityczną, na którą składają się:

1. specyficzna legitymizacja władzy
 - tradycyjna wynikająca z religijno-plemiennych afiliacji,
 - rewolucyjna zbudowana na nacjonalizmie i dążeniach niepodległościowych,
 - patriarchalna sankcjonująca istniejący porządek; żadna z nich nie odwołuje się do
2. praw obywateli, w obliczu różnorodnych problemów państwa arabskie lansują tak zwaną „legitymizację osiągnięć” lub szantażu (zgodnie z formułą: lepsze złe rządy niż żadne lub opanowane przez fundamentalistów)
3. konkurencyjne wobec rządu ośrodki władzy
4. brak trójpodziału władzy, szczególnie autonomii władzy sądowniczej;
5. rozdrobnienie i słabość partii politycznych;
6. restrykcyjne wobec jednostek i organizacji pozarządowych prawo;
7. wykluczenie kobiet z obywatelstwa. O tym jak trwałe są to wzory i uwarunkowania świadczy Arabska Wiosna i wynikające z niej rozczarowanie społeczeństw w nieomal każdym z krajów, w którym doszło do rewolucji. W rozdziale drugim odwołuję się do tych punktów w analizie wybranych przeze mnie państw.

Moim szczególnym osiągnięciem badawczym zawartym w tym rozdziale jest opis i typologia egipskich partii politycznych powstałych po ustąpieniu prezydenta Mubarak z urzędu 11 lutego 2011 roku jako ważnego elementu opozycji politycznej i zarazem wyraz społeczno-politycznych podziałów istniejących w społeczeństwie egipskim. Podrozdziały - *Wartości młodego pokolenia Egipcjan a ich polityczne wybory* oraz *Partie polityczne w Egipcie* powstały na podstawie

badan własnych przeprowadzonych w Kairze we wrześniu 2013 roku.

W rozdziale trzecim – *Spoleczeństwo obywatelskie in statu nascendi* – przedstawiam bliskowschodnie rozumienie społeczeństwa obywatelskiego podzielane przez takich badaczy jak Wanda Krause, Saad Eddin Ibrahim, Nilufer Gole, Anani Kandil czy Sheila Carapico. Opisuję specyficzne warunki polityczne i społeczne, jakie występują w państwach poddanych analizie i które kształtują struktury tego społeczeństwa w regionie Bliskiego Wschodu. Obok organizacji pozarządowych, stowarzyszeń i ruchów społecznych istotną rolę odgrywają także związki zawodowe i branżowe (Egipt), partie polityczne (Maroko), organizacje rządowe (Arabia Saudyjska).

W rozdziale czwartym – *Struktura władzy w rodzinie* – omawiam pozycje kobiety w rodzinie i patriarchalnym układzie władzy panującym w społeczeństwach Egiptu, Maroka i Arabii Saudyjskiej. W każdym z analizowanych państw status personalny kobiety, prawa wynikające z kodeksu rodzinnego, uczestnictwo kobiet w życiu publicznym znacznie się różnią. I wynikają przede wszystkim z określonego układu sił między establishmentem religijnym a władzą polityczną oraz między władzą a organizacjami społeczeństwa obywatelskiego. Można zaryzykować stwierdzenie, że tam, gdzie religia zachowała mocną pozycję, i działa jako czynnik legitymizujący władzę w państwie, istnieje silna kontrola społeczna i tradycyjne stosunki władzy w rodzinie (Arabia Saudyjska, Maroko). Natomiast w krajach, gdzie władza polityczna nie jest ufundowana na religii, tak jak w Egipcie, społeczeństwo znajduje się w stanie anomii. Jej wyrazem jest między innymi stosunek do kobiet i wzrost niekontrolowanej przemocy wobec kobiet. W Arabii Saudyjskiej represje wobec kobiet usankcjonowane są prawnie i stanowią część polityki państwa.

W analizowanych przeze mnie państwach regionu, pomimo znacznych różnic w sytuacji kobiet jako obywaterek, można było znaleźć wiele podobieństw. W każdym z krajów niezależnie od formy panujących rządów, wśród kobiet dominowało przekonanie, pomimo restrykcyjnych zapisów prawa, sygnowanych przez państwo, że państwo i system prawny stanowią instancję, do której kobiety mogą się odwołać w przypadku niesprawiedliwości. Co więcej państwo występowało w roli arbitra w napięciach między płciami w sprawach rodzinnych, opieki nad dziećmi, dziedziczeniu i innych, należących do sfery prywatnej. Część badaczy skłania się wręcz do konstatacji, że autorytarne państwo jest kobietom potrzebne bardziej niż mężczyznom, aby zabezpieczyć ich prawa, pośredniczyć w kwestiach spornych i zagwarantować wywalczone status quo.

Uzyskana w wyniku badań pozytywna weryfikacja hipotez pozwoliła mi na zbudowanie zrębów nowego paradygmatu obejmującego dynamiczne przemiany społeczne i polityczne na Bliskim Wschodzie w krajach arabskich (gdzie nie ma znaczących mniejszości religijnych i narodowych, oraz przeważająca liczba Arabów wyznaje islam sunnicki). Wybrane przeze mnie kraje reprezentują trzy istniejące

w regionie odmienne formy sprawowania władzy (reżim autorytarny i okres przejściowy po rewolucji w Egipcie; monarchię absolutną w Arabii Saudyjskiej, monarchię konstytucyjną o silnej legitymizacji tradycyjnej i aspiracjach demokratycznych w Maroku) odmienne doświadczenie historyczne, w tym w kontaktach z Zachodem, odwołanie do różnych tradycji prawnych w islamie i interpretacji islamu (szkoła malikicka i umiarkowany sunnizm w Egipcie, szkoła hanbalicka i skrajnie konserwatywny wahhabizm wraz z jego nowoczesnym odłamek salafijja w Arabii Saudyjskiej, w Maroku), różny stopień przystosowania do nowoczesności. Arabska Wiosna miała ogromny wpływ na analizowane przeze mnie struktury władzy na wszystkich trzech poziomach, między innymi obnażyła słabość państwa na Bliskim Wschodzie głównie w sferze jego legitymizacji. Dotychczas badacze regionu podkreślali kryzys arabskiej tożsamości, nieustanne poszukiwanie nowej formuły dla odrodzenia muzułmańskiej kultury. Dawali jednocześnie nadzieję na odbudowę tej tożsamości, w stopniu, który pozwalałby na efektywne funkcjonowanie społeczeństw arabskich w globalnym świecie i umocnienie tożsamości narodowych. Obecnie ogłasza się kres budowanych odgórnie tożsamości narodowych, postkolonialnych tworów na rzecz wskrzeszenia wspólnot plemiennych, nieformalnych związków społecznych, które w istocie zawsze były obecne, lecz nie grały decydującej roli w strukturach państwa. Państwa postkolonialne okazały się najslabsze, również dlatego, że ich legitymizacja potrzebowała potwierdzenia nieomal od początku ich powstania. Stabilność władzy zależała w nich od przyjęcia określonej ideologii – nacjonalizmu, jedności arabskiej, islamu czy też walki z fundamentalizmem. Monarchie tę legitymizację miały i utrzymały nawet w obliczu kryzysu politycznego. Kryzys państwa nie dotknął oczywiście wszystkich krajów, które doświadczyły rewolucji. W Egipcie w wyniku rewolucji ograniczono kompetencje prezydenta i nadmierne uprawnienia policji. Spowodowało to wzrost anarchii i paraliż państwa. W konsekwencji armia przejęła władzę w państwie i zaostriżyła prawo: wzmocniła cenzurę prasy i mediów, wprowadziła dalsze ograniczenia praw jednostki i działalność organizacji pozarządowych, podtrzymała sądy wojskowe dla cywili i stan wyjątkowy.

W Maroku natomiast władza wykorzystała zryw społeczny do poprawienia własnego wizerunku w oczach opinii publicznej poprzez wprowadzenie nieznacznych zmian w konstytucji. Arabska Wiosna wpisała się w cykl przemian, które w tym kraju zachodziły stopniowo od lat 90. XX wieku i nie wstrząsnęła strukturami władzy Królestwa, ponieważ kierunek zmian społecznych i politycznych został jasno wytyczony już wcześniej. Znaczny udział w tym procesie miały organizacje pozarządowe, ruchy feministyczne i elity intelektualne kraju działające się w obrębie marokańskich struktur władzy – między pałacem a *machzenem*. Arabia Saudyjska, z kolei ewoluje w stronę większej liberalizacji życia społecznego przy zachowaniu mocnych struktur państwowych.

W pracy proponuję nowe ujęcie problematyki władzy w państwach regionu, rozpatrując je w trzech wymiarach makro, mezzo i mikro strukturalnym. Podobnie rozważania na temat roli opozycji

politycznej w kontekście przemian społecznych w Egipcie, Maroku i Arabii Saudyjskiej na podstawie badań własnych stanowią mój autorski wkład w dziedzinę nauk o polityce.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

Kierunki moich poszukiwań badawczych zostały wyznaczone wcześniej, już podczas studiów w Instytucie Socjologii UJ w Zakładzie Porównawczych Studiów Cywilizacji prowadzonych przez prof. Andrzeja Flisa i dr Beatę Kowalską. Wówczas najbardziej interesującym problemem dla mnie okazały się stosunki międzycywilizacyjne, szczególnie między światem Zachodu, a światem islamu reprezentowanym przez społeczeństwa arabskie, doświadczenie kolonialne społeczeństw bliskowschodnich, stworzenie nowego paradygmatu wzajemnych relacji w opozycji do koncepcji "zderzenia cywilizacji" Samuela Huntingtona. W tym przekonaniu utwierdziło mnie uczęszczanie na seminarium doktoranckie profesora Andrzeja Kapiszewskiego prowadzone na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ w Katedrze Bliskiego i Dalekiego Wschodu i zaproszenie do jego projektu naukowego "Przemiany społeczne i reformy polityczne na Bliskim Wschodzie i ich wpływ na relacje świata islamu z Zachodem" w ramach programu "Mistrz" finansowanego przez Fundację na Rzecz Nauki Polskiej w 2006 roku.

Program ten z założenia miał charakter interdyscyplinarny i łączył cztery perspektywy naukowe: socjologiczną, kulturoznawczą, politologiczną i stosunków międzynarodowych. W tym projekcie prof. Kapiszewski wyznaczył mi zadanie przedstawienia wzajemnych stosunków między Zachodem i światem arabskim. Moje poszukiwania zostały zebrane w rozprawie doktorskiej pod tytułem: *Zachód i świat arabski: konfrontacja czy pokojowe współistnienie? Społeczno-kulturowe uwarunkowania wzajemnych relacji*. Po śmierci prof. Kapiszewskiego promotorem mojego doktoratu został prof. dr hab. Hieronim Kubiak. Pracę doktorską obroniłam w marcu 2008 roku. Recenzentami byli: prof. dr hab. Jerzy Wiatr, prof. dr hab. Janusz Danecki oraz prof. dr hab. Krzysztof Frysztański.

Projekt "Mistrz" kontynuowany był po śmierci jego twórcy, został zwieńczony kilkoma konferencjami i publikacjami, w których miałam swój udział: „Świat arabski w procesie przemian. Zmiany społeczne i kulturowe oraz reformy polityczne”, Kraków 27–28 kwietnia 2007, Katedra Bliskiego i Dalekiego Wschodu, Uniwersytet Jagielloński, Konferencja zorganizowana w ramach programu „Mistrz” Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej. Referat: „Obraz Zachodu w badaniach arabskiej opinii publicznej”, International Conference May 28-29 2009 Kraków, Change and Stability. State, Religion and Politics in the Middle East and North Africa, Departament of Middle Est and Far Studies Faculty of International and Politics Studies Jagiellonian University, Foundation for Polish Sciences, wygłoszony referat: „A Concept of Nation and Practise of Nationalism in

Jordan”, publikacje: *Obraz Zachodu w badaniach arabskiej opinii publicznej* (w:) *Świat arabski w procesie przemian. Zmiany społeczne i kulturowe oraz reformy polityczne*, Andrzej Kapiszewski, (red.), Księgarnia Akademicka, Kraków 2008, s. 15-22, *Sekularyzacja a edukacja w Egipcie* (w:) *Państwo, wspólnota i religia. Wybrane zagadnienia procesów modernizacji na Bliskim Wschodzie*, Krzysztof Kościelniak, (red.), Wydawnictwo UNUM, Kraków 2010, s. 231-247. W latach 2009 – 2013 uczęszczałam ponadto na lektorat z języka arabskiego. Język arabski opanowałam w stopniu podstawowym.

Wkrótce na podstawie mojej rozprawy doktorskiej ukazała się książka *Zachód i islam. Dylematy relacji*, Oficyna Wydawnicza AFM Kraków 2009, s. 276. Dzieje wzajemnych stosunków zostały wyznaczone, moim zdaniem, poprzez europejską koncepcję cywilizacji, orientalizm jako zespół przekonań i narzędzie do opisu "Innych" oraz kolonializm jako teorię i praktykę. Zadaniem, jakie wyznaczyłam sobie w książce było prześledzenie, do jakiego stopnia historyczne i religijnie uwarunkowane antagonizmy wyznaczały kształt wzajemnych stosunków, podczas gdy bogata tradycja współpracy, wymiany myśli technicznej i idei skazana była na zapomnienie. Analiza stanu badań, a zwłaszcza prac współczesnych orientalistów skłoniła mnie wówczas do zadania sześciu pytań:

1. Czy zderzenie cywilizacji jest nieuniknione dla islamu i Zachodu?
2. Jak poszukiwać dróg prowadzących do dialogu i współpracy?
3. Jakie procesy zachodzące na Zachodzie i w świecie islamu przyczyniły się do powstania koncepcji konfliktu cywilizacji, a także traktowania świata arabskiego jako cywilizacji wrogiej i nastawionej na konfrontację z Zachodem?
4. Jakie siły po obu stronach zainteresowane są utrzymaniem wyobrażenia o nieprzekraczalnych różnicach cywilizacyjnych i konieczności ostrego zaznaczenia swojej tożsamości kulturowej?
5. Co spowodowało zbudowanie wzajemnych stosunków wokół relacji podporządkowania i dominacji, przekreślając tym samym szanse na powstanie dialogu międzycywilizacyjnego?
6. Czy próby przewyciężenia teorii zderzenia cywilizacji, podejmowane ze strony społeczeństw arabskich, są dostrzeżone w świecie zachodnim?

W rozdziale pierwszym omawiam problematykę związaną z pojęciem cywilizacji oraz najważniejsze koncepcje analizy porównawczej cywilizacji. Omawiam cechy składające się na cywilizację islamu rozumianą jako wspólnota cywilizacyjno-religijna oraz przedstawiam charakterystykę cywilizacji Zachodu i jej cechy konstytutywne. Zarówno cywilizacja islamu jak i Zachodu traktowane są przeze mnie jako „typy idealne” – całości oddające jedynie w przybliżeniu złożoność rzeczywistości, która się za nimi kryje. Przedmiotem rozważań jest przede wszystkim koncepcja zderzenia cywilizacji Samuela Huntingtona, która przyczyn współczesnych napięć

i konfliktów między Zachodem a krajami arabskimi upatruje w naturze islamu, szczególnie w jego militarystyce, wojowniczości i nieprzenikalności. Huntington zakłada, że wszelkie problemy Bliskiego Wschodu mają swoje źródło w islamie jako totalnym i niezmiennym systemie określającym wszystkie dziedziny życia. Tezy te poddałam krytyce.

W rozdziale drugim przedstawiam relacje między cywilizacjami Zachodu i świata arabskiego, w tym szczególnie najważniejsze wydarzenia, które złożyły się na wspólną historię: pierwsze podboje Arabów, wyprawy krzyżowe, powstanie Imperium Osmańskiego i jego znaczenie dla Arabów, początek ekspansji kolonialnej mocarstw zachodnich i dokonanej przez nie dominacji Bliskiego Wschodu, podział świata w okresie Zimnej Wojny i początki zaostrzenia stosunków między Zachodem a światem islamu, obecność Arabów w Europie i w Stanach Zjednoczonych.

Rozdział trzeci porusza problem wzajemnego postrzegania się przez ludzi Zachodu i Arabów. Szczególnie interesuje mnie kształtowanie się spójnego obrazu islamu na Zachodzie, który to obraz stanowił trwały punkt odniesienia we wzajemnych kontaktach i określał pozycję państw europejskich wobec krajów muzułmańskich.

Kolejnym zagadnieniem, którym się zajmuję w rozdziale czwartym jest zmiana stosunku do Zachodu, która rozpoczęła się w latach 60. XX wieku w krajach arabskich. Europejskie ideologie sekularyzmu i nacjonalizmu zaczęły tracić poparcie społeczne, świeckie rządy nie potrafiły poprawić pozycji międzynarodowej państw arabskich, nie radziły sobie również z narastającymi problemami społecznymi.

W rozdziale piątym omawiam zależności między systemem kolonialnym a społeczeństwami krajów arabskich. Szczególnie konsekwencje, jakie miało dla konkretnych krajów arabskich doświadczenie kolonialne.

W zakończeniu książki uznałam, że społeczeństwa krajów Bliskiego Wschodu są głęboko podzielone na zwesternizowane elity posiadające zachodnie wykształcenie, których wyborem cywilizacyjnym jest Zachód, oraz na warstwy biedoty odwołujące się do muzułmańskiego systemu wartości. Wszystkie te czynniki wpływają na kształt wzajemnych kontaktów między Zachodem a światem arabskim. Stosunki te nie są jednorodne. Nie można ich jednak określić jako konfrontację czy też wojnę cywilizacji. Kraje naftowe oraz Jordania uznają się za sprzymierzeńców Zachodu, podobnie jak Egipt. Oprócz Iraku właściwie żadne państwo arabskie nie występowało otwarcie przeciwko Zachodowi. Inwazja na Irak uświadomiła jedynie szczególną pozycję Stanów Zjednoczonych w regionie i ujawniła podział w kręgu państw europejskich na sympatyków i przeciwników misji stabilizacyjnej.

Założyłam, że droga do pokojowego współistnienia jest wciąż otwarta, sposobem może być stworzenie nowego paradygmatu, który będzie równie skuteczny politycznie jak zderzenie

cywilizacji. Nowy paradygmat powinien wychodzić na przeciw nowoczesnemu rozumieniu praw człowieka, stosunków międzynarodowych, uwzględniać korzystną wymianę gospodarczą, a także opierać się na uznaniu pluralizmu kultur oraz ekumenicznym rozumieniu współistnienia religii. Zdecydowanie dołączyłam do krytyków koncepcji Samuela P. Huntingtona ogłoszonej w 1993 roku w "Foreign Affairs" i książce *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*. Postulowana przez Huntingtona wojna cywilizacji, w której zaprzecza się możliwości istnienia historii wspólnej dla całej ludzkości, przyjmowała za punkt wyjścia przekonanie, że współcześnie cywilizacje są zamkniętymi i izolowanymi od innych całościami, wzajemnie dla siebie nieprzenikalnymi. Historia jednej cywilizacji ustępuje wielości oddzielonych od siebie historii Europy, Chin, Islamu, Bizancjum, Indii, Rosji, które istnieją obok siebie w przestrzeni, lecz ich kulturowe i moralne wymiary są odrębne i nieprzystawalne. Owa nieprzenikalność cywilizacji, zdaniem Huntingtona, musi z konieczności prowadzić do konfrontacji, ponieważ dialog i wymiana międzycywilizacyjna są niemożliwe w obliczu odmiennych wzorów kulturowych. Po upadku porządku zimnowojennego ład światowy przestał być kształtowany przez ideologiczne podziały, a dominującym źródłem konfliktów międzynarodowych stały się uwarunkowania kulturowe i cywilizacyjne. Dlatego też, cywilizacje jako najszerze całości, z którymi identyfikują się ludzie, determinują wzajemne stosunki.

Moim zdaniem, wzajemne stosunki kształtowane były i są przez określoną wrażliwość, skomplikowane warunki polityczne, sytuację ekonomiczną i społeczną. W debacie naukowej dotyczącej relacji między Zachodem a światem islamu bardzo długo bagatelizowano rolę religii i kultury. Wydaje się jednak, że obecnie przywiązuje się do nich zbyt duże znaczenie. Zarówno po stronie Zachodu jak i świata arabskiego część teoretyków podporządkowuje złożone procesy polityczne, społeczne, ekonomiczne i kulturowe islamowi, traktowanemu jako jedyna „siła napędowa” historii społeczeństw muzułmańskich. Islam występuje w izolacji od zmieniającej się rzeczywistości społeczno-politycznej i gospodarczej muzułmanów. Podobnie monolitycznie postrzega się Zachód i świat arabski jako odrębne przeciwstawione sobie całości, pociągające za sobą kategorie wyższości i niższości. (*Zachód i świat arabski - konflikt cywilizacji, mit czy rzeczywistość?*, „Bliski Wschód. Społeczeństwa – Polityka – Tradycje”, Nr 4, Centrum Bliskowschodnie, Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, Warszawa 2007, s. 17-25, *Zachód i świat arabski w świetle koncepcji S. Huntingtona*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, Rok LXX - zeszyt 2 – 2008, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza i Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, (recenzent Marian Golka), s. 169-184, *Dialog Zachodu z islamem. W poszukiwaniu nowego paradygmatu*, (w:) *Krucjata bez krucjat. O franciszkanach na ziemiach islamu*, Andrzej Zajac OFMConv (red.), Instytut Studiów Franciszkańskich, Kraków 2011, s. 137-163.

Moje poszukiwania badawcze były zatem skoncentrowane wokół następujących obszarów:

- 1) stosunków politycznych, społecznych i międzycywilizacyjnych Zachodu i świata islamu,
- 2) przemian struktur władzy na Bliskim Wschodzie zwłaszcza po Arabskiej Wiośnie,
- 3) relacji między organizacjami pozarządowymi a państwem w Egipcie, Maroku i Arabii Saudyjskiej,
- 4) problematyki partii politycznych i ich szczególnych funkcji w państwach bliskowschodnich.

W świetle koncepcji cywilizacji rozważałam szczególnie miejsce islamu w świecie współczesnym: *Zachód i świat arabski w świetle globalizacji*, „Studia Polityczne”, Nr 21, 2008, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa, s. 43-57, *Współczesne koncepcje cywilizacji a problem globalizacji*, „Państwo i społeczeństwo”, Nr1, Kraków 2008, s. 125-137, *Modernizacja a świat arabski*, „Państwo i społeczeństwo”, Nr 2, Księgarnia Akademicka, Kraków 2009, 69-75. *W stronę nowoczesności- problemy edukacji w Katarze w: Państwo Katar. Gospodarka, polityka, kultura*, Katarzyna Górak-Sosnowska, R. Czulda (red.), Ibidem, Łódź 2009, s.143-153. *Dżihad- mit czy rzeczywistość w: Zrozumieć współczesność*, Księga Pamiątkowa Profesora Hieronima Kubiaka, prof. dr hab. M. Kapiszewska, prof. dr hab. G. Babiński (red.), Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2009, s. 295-308. *Wyzwania w komunikacji międzykulturowej wynikające z uznania innych ładów aksjonormatywnych ugruntowanych religijnie*, w: *Public Relations wobec wyzwań współczesności*, Grażyna Piechota (red.), Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2012, recenzja prof. Kazimiera Wódz, s.19-42. *Rola mediów i kultury popularnej w kształtowaniu współczesnej rzeczywistości społeczeństw arabskich*, w: *Media – kultura popularna – polityka. Wzajemne oddziaływania i nowe zjawiska*, Joanna Bierówka, Katarzyna Pokorna-Ignatowicz (red.), Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2014, s. 263-285.

W ramach analizy wzajemnych relacji za istotne uznałam doświadczenie kolonialne krajów Bliskiego Wschodu, ponieważ to kolonializm wpłynął najsilniej na wewnętrzny stan społeczeństw arabskich i ukształtował ich postrzeganie Zachodu. Przyczynił się do powstania resentymentu wobec Zachodu i poczucia niższości społeczeństw arabskich. Wpłynął także na pojawienie się ideologii nacjonalizmu i późniejszego odrodzenia religijnego. Najistotniejsze procesy oraz zmiany zachodzące na Bliskim Wschodzie miały swój początek w sytuacji kolonialnej. System kolonialny poprzez utrwalanie ekspansji stał się przyczyną ostatecznej zmiany tożsamości i stworzył warunki do rozwoju społeczeństw nim dotkniętych w kierunku systemu dominacji. Kolonializm wyrażał się poprzez chęć naśladownictwa, imitacji cywilizacji obcej w celu podwyższenia własnej pozycji, którą uznaje się za niższą. Pragnienie naśladownictwa łączyło się równocześnie ze wzrastającą zachowawczością własnej kultury. Dlatego modernizacja i tradycjonalizm były dwiema stronami tego samego procesu, czyli zależności. Swoje stanowisko na temat roli kolonializmu w rozwoju krajów arabskich zaprezentowałam na konferencji w Londynie, która odbyła się w The Oxford and Cambridge

Club London: Literary London Symposium: The Victorian Era and Charles Dickens. London, December 15-17 2012, referat: *Trauma of the Colonial Past and Contemporary Changes in Egypt*.

Problematykę Arabskiej Wiosny poruszyłam w kilku publikacjach rozpatrując ów zryw w kilku kontekstach: na tle tradycji i muzułmańskiej kultury politycznej, szczególnie koncepcji wolności w tej tradycji, powstania i rozwoju państwa na Bliskim Wschodzie, popularnych w regionie ideologii politycznych oraz roli nowych mediów elektronicznych kształtujących aktywność polityczną ludzi młodych: (*Arabska Wiosna Ludów – między autorytaryzmem a fundamentalizmem*, „Myśl Socjaldemokratyczna”, Nr 1-2, 2011. *Niepewne losy rewolucji, Egipt, Maroko, Tunezja, Libia*, „Zdanie”, 1-2, 2012, s. 71-76. (*Maroko po „Rewolucji”. Kierunki przemian społeczno-politycznych*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, Nr 1, 2012, s. 149-164) *Między kulturą popularną a polityką. Nowe partie polityczne a wartości młodego pokolenia Egipcjan*, „Studia Polityczne”, Nr 1, 2014, s. 11-38).

Problematyka organizacji pozarządowych była rozważana przeze mnie głównie w kontekście roli jaką organizacje spełniają w budowaniu społeczeństwa obywatelskiego i kształtowaniu opozycji politycznej. *Funkcje organizacji pozarządowych w krajach arabskich. Państwo a społeczeństwo obywatelskie w Egipcie i Maroku*, w: *Bliski Wschód w stosunkach międzynarodowych w XXI w.*, Wiesław Lizak, Anna M. Solarz (red.), Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2015, s. 208-219, *Egipskie organizacje kobiece a polityka państwa wobec organizacji pozarządowych*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, Nr 3, 2015, s. 143-158.

W ramach działalności statutowej wydziału Psychologii i Nauk Humanistycznych przeprowadziłam badania własne pod tytułem: *Polityka, religia i społeczeństwo w świecie arabskim u progu demokratycznych przemian*. Wpisały się one się w strategię Katedry Socjologii Władzy: *Antynomie współczesności: kierunki i przyczyny zmian państw, społeczeństw, religii w erze ponowoczesnej* i zakres badań Katedry nad przemianami współczesności. Wiązały się one ściśle z tematem mojej rozprawy habilitacyjnej. Badania przeprowadziłam w latach 2013 i 2015 podczas dwu wizyt naukowych w Egipcie, nawiązując współpracę naukową z Uniwersytetem Kairskim (the Departments of the Faculty of Arts, Cairo University), z Panią dziekan Loubną Youssef i dr hab. Halą Kamal, dzięki ich pomocy możliwe było przeprowadzenie wywiadów z kilkunastoma członkami partii politycznych i aktywistami rewolucji w Egipcie.

Odbyłam także wizytę studyjną w charakterze visiting researcher na Uniwersytecie Hebrajskim w The Harry S. Truman Research Institute For the Advancement of Peace od 31.10 2014 do 13.11.2014. Wyjazd ten miał na celu nawiązanie współpracy z naukowcami izraelskimi i poznanie ich stanowiska na temat przemian na Bliskim Wschodzie. Nawiązałam kontakt z prof. Meirem Hatiną, dyrektorem The Nehemia Lezion Center for Islamic Studies, z dyrektorem Instytutu Trumana prof. Menahemem

Blondheimem oraz prof. Raphaelem Israelim. Zorganizowałam przyjazd i pięciodniowy pobyt (od 19.12.2014 do 24.12.2014) w Polsce Prof. Raphaela Israeli z Uniwersytetu Hebrajskiego oraz wygłoszenie przez niego wykładu na naszej Uczelni. Była to wizyta studyjna w ramach nawiązanej przeze mnie współpracy z The Harry S. Truman Research Institute For the Advancement of Peace The Hebrew University of Jerusalem i podpisanej przez Instytut Trumana Deklaracji Współpracy z naszą Uczelnią na okres od 2013 roku do 2015. Prof. Raphael Israeli wygłosił wykład pod tytułem „The Rise of ISIS and other Islamic Radicals in the Middle East”.

Swoje osiągnięcia naukowe zaprezentowałam na kilku konferencjach międzynarodowych: International Conference May 28-29 2009 Kraków, Change and Stability. State, Religion and Politics in the Middle East and North Africa, Department of Middle East and Far Studies Faculty of International and Politics Studies Jagiellonian University, Foundation for Polish Sciences, wygłoszony referat: „A Concept of Nation and Practise of Nationalism in Jordan” ,

9, 10 listopada 2010 Uniwersytet Jagielloński, Collegium Novum, Kraków, Global Dilemmas of Security in The Middle East, wygłoszony referat: Is Democracy possible in the Arab world? – The Role of Political Parties in contemporary Egypt and Influence of Western Powers on Egyptian Democracy; Literary London Symposium: The Victorian Era and Charles Dickens. London, December 15-17 2012, referat: „Trauma of the Colonial Past and Contemporary Changes in Egypt” XIII Konferencja ISM UW i Księży Werbistów, Pieniężno 2013 „Sacrum Profanum we współczesnym świecie. Bliski Wschód w stosunkach międzynarodowych” oraz Seminarium międzynarodowe: “Działalność naukowa uczelni wyższych w Polsce i w Rosji”, Pieniężno-Kaliningrad 24-26 czerwca 2013, wygłoszony referat: “Funkcje organizacji pozarządowych w krajach arabskich. Państwo a społeczeństwo obywatelskie w Egipcie i Maroku”, Polish Academy of Science, Institute of Mediterranean and Oriental Cultures, Warsaw 7-8 December 2015, The Crisis in the Middle East and Its Impact on Europe, referat: “The Crisis in the Middle East and Collapse of the Multiculturalism Idea in Europe”.

Dwukrotnie uczestniczyłam w konkursach Narodowego Centrum Nauki składając dwa wnioski badawcze (Sonata 4) w roku 2011 i 2013 pod tytułem *Stosunki władzy w świecie arabskim na przykładzie Egiptu, Arabii Saudyjskiej i Maroka*.

Współpracowałam ze Stowarzyszeniem Wspierania Inicjatyw Gospodarczych Delta Partner w Cieszyń w latach 2008-2012 będąc konsultantką przy kilku projektach rozwojowych.

Jestem promotorem pomocniczym w przewodzie doktorskim, który zostanie przeprowadzony na Wydziale Prawa, Administracji i Stosunków Międzynarodowych w Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza – Modrzewskiego, tytuł rozprawy: *Kobieta w Ghazni – bohaterka czy ofiara. Sytuacja Afganek zamieszkujących prowincję Ghazni widziana z perspektywy bazy*

wojskowej (l.2008 – 2013/14). Promotor: dr hab. Dorota Rudnicka – Kassem, Uniwersytet Jagielloński, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych, Katedra Bliskiego i Dalekiego Wschodu. Spojrzenie na zagadnienie prezentowane jest od strony uczestnika misji wojskowej pracującego w komórce kontyngentu odpowiedzialnej za lokalną politykę rozwoju - Zespole Odbudowy Prowincji. Podczas obecności w Afganistanie doktorantka przeprowadziła szereg rozmów i wywiadów bez scenariusza z przedstawicielami i przedstawicielkami instytucji rządowych, organizacji pozarządowych oraz międzynarodowych, sektora prywatnego i drobnej przedsiębiorczości. Rozprawa podnosi temat kobiet zamieszkujących rejon konfliktu zbrojnego i ich funkcjonowania w codzienności wojennej. Prezentuje sytuację w jakiej się znajdują Ghaznijki i przedstawia działania prowadzące do zmiany pozycji/roli w lokalnym społeczeństwie, tak w wyniku działań sił koalicji NATO, jak i przemian dokonujących się w Afganistanie w związku z transformacją i rozwojem państwa.

W ciągu jedenastu lat pracy w Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza-Modrzewskiego prowadziłam następujące zajęcia: wykłady z Socjologii kultury, z Podstaw Socjologii, Antropologii kulturowej, Socio-cultural implications of International migrations, Przemian współczesnego społeczeństwa polskiego, na Wydziale Psychologii i Nauk Humanistycznych oraz wykłady: Stosunki międzynarodowe na Bliskim i Dalekim Wschodzie, Sociology of Travel na Wydziale Prawa, Administracji i Stosunków Międzynarodowych w Krakowskiej Akademii. Byłam promotorem 102 prac licencjackich oraz 16 prac magisterskich, w charakterze recenzenta prac licencjackich występowałam 136 razy, a magisterskich 34 razy. Jestem także pełnomocnikiem Dziekana Wydziału Psychologii i Nauk Humanistycznych do spraw praktyk studenckich, funkcję tę sprawuję nieprzerwanie od 2006 roku. Na mój dorobek publikacyjny w latach 2008- 2016 składają się ogółem dwie monografie i 18 artykułów naukowych. Uczestniczyłam także w dziesięciu konferencjach krajowych i pięciu międzynarodowych.

W ramach działań popularyzujących naukę współpracuję z czasopismami „Zdanie”, „Myśl socjaldemokratyczna”. Przyczyniłam się także do popularyzacji problematyki związanej z islamem i relacjami między Zachodem a światem arabskim na moim Wydziale będąc pomysłodawcą i prowadzącym wykłady: The Arab Mind in the Western Public Opinion, Cywilizacyjny kontekst konfliktów i współistnienia zbiorowości społecznych, Płeć w kontekście wielokulturowości.

Wioletta Krysna Bursawa